

Kyrkogårdarnas kulturmiljöer och kulturarv

Många kyrkogårdsbesökare upplever att begravningsplatsernas utseende förändras i allt snabbare takt. Framför allt verkar förändringen bestå i att många gravstenar plockas bort på kyrkogårdarna., men också att hela kyrkogårdsmiljön förändras när träd och planteringar, blommande buskar, och avgränsande häckar tas bort i rationaliseringssyfte. Miljön riskerar att bli fattigare i sina upplevelse-såväl som biologiska värden.

Till synes beror detta på att Kammarkollegiets anvisningar, om hur begravningsavgiften ska användas är restriktiva och bara undantagsvis tillåter att medel från denna används till bevarande av kyrkogårdens kulturmiljö och kulturarv. Samtidigt är kraven i kulturmiljölagens 4:e kapitel tydliga med det ansvar som finns att bevara värdefulla kyrkogårdsmiljöer så att dess kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas (11§). Det tycks alltså föreligga en konflikt mellan de båda regelverken. Med en krympande ekonomi och frysta anslag får det som följd att kulturmiljöintresset får stå tillbaka. Begravningslagens bokstav med myndighetsanvisningar gäller, vilket resulterar i en utarmning av kyrkogårdsmiljön och att mängder av gravstenar plockas bort och mals ner till makadam.

Med nuvarande ordning förvanskas möjligheten att studera samhällets syn på död och begravning under gångna århundraden. Kyrkogårdarnas öppna historiska arkiv och det botaniska, arkitektoniska, religiösa och etnologiska kulturarv som kyrkogården utgör blir då inte tillgängligt för alla.

Allteftersom reglerna för gravsättning förändrats, från att tidigare getts på evig tid till dagens begränsningar till en rätt på 25 år, förändras också årsringarna på kyrkogården. De gravar som tillkommit under 1950, -60 och 70-talet står nu på tur att forslas bort om ingen gravrättsinnehavare ger sig tillkänna och betalar en förlängning. Det blir ett gapande hål där flera decenniers möjlighet till lokalhistorisk forskning riskerar att försvinna. Kulturmiljölagens 4:e kapitel 11§ anger att begravningsplatsen skall vårdas och underhållas så att dess kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. I Svenska Kyrkans handbok delas gravvårdar upp i tre kategorier; Mycket värdefull, Värdefull och Övriga. De övriga utgörs av "icke kulturhistoriskt värde" som kan bortföras. Årtiondena i mitten på 1900-talet räknas i de sammanhangen som mindre värdefulla och klassas som "övriga". Dvs de tas bort en efter en...

I de kyrkogårdsinventeringar som görs rekommenderas att begravningsplatsen och de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna fotograferas. Det finns enstaka undantag där samtliga gravar fotograferats. Men i de flesta inventeringar fotograferas bara de "Mycket värdefulla". Resterande saknar dokumentation.

Kanske kan vi inom hembygdsrörelsen inte påverka denna sorgliga utveckling. Men vi har definitivt en skyldighet att bidra till dokumentation av den kunskapsbank för forskning och lokalhistoria som kyrkogårdarna utgör innan det är för sent. Ingen heltäckande information finns varken hos länsstyrelsen, läns museerna eller församlingarna. Det ser väldigt olika ut i landet även om ett och annat lysande undantag finns.

Allmänheten är för sitt sökande hänvisade till ett antal databaser. De flesta är kommersiella och därför långt ifrån heltäckande. Undantaget är Släktforskarna. De har dels en databas som de säljer

men som saknar bilder, dels en gravstensinventering med bilder som är påbörjad. Båda borde uppdateras och kompletteras för att bli riktigt bra.

De sökbara databaser som finns tillgängliga är följande:

1. Släktforskarnas gravstensinventering (grav.rotter.se)
2. Svenska gravar
3. Gravar.se
4. Finn graven
5. Hitta graven
6. Släktforskarnas databas "Begravda i Sverige" (samarbetsprojekt med Svenska Kyrkan)

Sistnämnda Sveriges släktforskarförbunds och Svenska kyrkans samarbetsprojekt i en databas som säljs "Begravda i Sverige", är den mest kompletta databasen. Den säljs som CD eller "sticka". Där

finns gravuppgifter fram till 2012. Det planerades en nyutgåva 2021 men av okända skäl finns den ännu inte till försäljning. Tyvärr saknas där bilder, kopplingar till plats och övrig kringinformation. Det mest optimala vore att använda vårt system i "Utforska platsen" Där skulle en plats' historia kunna kompletteras inte enbart med platsen, utan också bilder på personer med namn och historik dessutom med en bild på den eller de gravstenar som tillhör familjen som bebott platsen. Det kan vara ett önsketänkande men ack så värdefullt för att bevara ett kulturarv som snabbt håller på att bokstavligen malas sönder. Det skulle vara ett utvecklande sätt att utnyttja investeringen i hembygdsportalen som inte nämnvärt skulle belasta riksförbundets budget. Tänk om varje hembygdsförening med kamera i hand gick ut på sina kyrkogårdar och började fotografera alla gravstenar.

Sveriges Hembygdsförbund har ett samarbetsavtal med Sveriges Släktforskarförbund. Vi ser nu en möjlighet att göra slag i saken och påbörja ett samarbetsprojekt.

Vårt yrkande är att Sveriges Hembygdsförbund kontaktar Sveriges Släktforskarförbund och utreder vilka möjligheter som finns att gemensamt och skyndsamt dokumentera kyrkogårdens kulturarv och miljöer så det kan bli tillgängligt och sökbart för både släktforskning och lokalhistorisk forskning samt att resultatet snarast redovisas för medlemmarna.

Örebro läns hembygdsförbund